

HALINA KOBECKAITĖ

TARPTAUTINIAI LIETUVOS KARAIMŲ RYŠIAI

IVADAS¹

Medžiaga apie karaimų kalbos ir istorijos, kultūros paveldo tyrimus yra gana gausi, tačiau šiuose tyrimuose karaimų bendruomenė dažniausiai funkcionuoja kaip tyrimo objektas. Šio straipsnio tikslas yra parodyti, kaip Lietuvos karaimų bendruomenė iš pasyvaus tyrimų objekto pamažu virto aktyviai veikiančiu subjektu, ir jos nariai ėmė atstovauti savo kultūrai patys. Straipsnio autorė pasitarkė jai žinomą istoriografinę medžiagą apie Lietuvos karaimų bendruomenės atstovų dalyvavimą įvairiose konferencijose, simpoziumuose, forumuose, apie užsienio mokslininkų atliekamus karaimų kultūros paveldo tyrimus. Rašant straipsnį taip pat buvo pasinaudota pasaulinio garso tiurkologų karaimų (Serajos Šapšalo (1873–1961), Ananjašo Zajončkovskio (Ananiasz Zajączkowski, 1903–1970), Włodzimiežo Zajončkovskio (Włodzimierz Zajączkowski, 1914–1982), Aleksandro Dubinskio (Aleksander Dubiński, 1924–2002)) ir kitų mokslininkų darbais iš karaimų kalbos, istorijos ir kultūros srities. Nors straipsnyje jie neap-
tariai, nesusipažinus su šiais tyrimais, neįmanoma rutulioti jokios karaimikos temos.

IŠVADOS

Karaimikos tema šiandien sėkmingai plėtojama ir ją tiriančių kitataučių mokslininkų, ir pačių Lietuvos karaimų bendruomenės atstovų. Šiomis bendromis pastangomis Lietuvos karaimai šiandien pelnytai užima deramą vietą tiurkų kultūros erdvėje.

KARAIMAI – PASYVUS TIURKOLOGŲ TYRIMŲ OBJEKTAS

Lietuvos karaimų kalba ir kultūra buvo daugelio įvairių kraštų mokslininkų orientalistų, ypač tiurkologų, tyrimo objektas. Tarp šių mokslininkų būta ir nemažai karaimų. Tačiau jų darbuose, kurie labai svarbūs pasaulinės orientalistikos kontekste ir dar svarbesni nacionalinės kultūros analizei ir išlikimui, karaimų bendruomenė, patys karaimai dažniausiai būdavo tyrimų objektas, pasyvūs tyrimų dalyviai, medžiagos tiekėjai. Galima sakyti, kad, ypač po Antrojo pasaulinio karo padarinių Vidurio Europai, karaimai tiurkų kultūros erdvėje funkcionavo tik netiesiogiai.

¹ Sutrumpinta straipsnio versija pavadinimu „Lietuvos karaimai tiurkų kultūros erdvėje“ buvo publikuota Trakų rajono laikraštyje „Trakų žemė“ 2012 m. gruodžio 28 d. Nr. 52 (739).

Sovietmečiu kitaip ir būti negalėjo – tautiškumas bei ryšiai su etniškai giminėmis grupėmis nebuvo toleruojami, juo labiau skatinami. Buvusių sovietinių respublikų kultūra buvo įsprausta į griežtus ideologinius rėmus, kuriuose nacionaliniai savitumai dažniausiai galėjo reikštis tik tam tikrais paradiniais folkloro elementais. O apie tautinių mažumų nacionalines kultūras užsiminti išvis nederėjo.

Lietuvoje iki Atgimimo viešai kalbėti apie karaimus – ypač spaudoje – nebuvo paprasta (o dažnai net negalima), nes, kalbant apie juos, niekaip negalima buvo apeiti Lietuvos didžiojo kunigaikščio Vytauto vardo. Net teisininko karaimo Michailo Tinfovičiaus (1912–1974) iniciatyva atsiradusios Trakų karaimų kraštotyros draugijos veikla buvo netrukus uždrausta. O ką jau kalbėti apie karaimų ryšius su kitais tiurkais. Teisybė, neoficialių giminystės ryšių paieškų būta ne kartą. Kiekvienas karaimas, bet kur sutikęs azerą, uzbeką, totorių ar kitą tiurką, būtinai ieškodavo bendrų žodžių ir nesunkiai nustatydavo kalbos giminystę. Tokios pažintys kas kartą džiugindavo tiek ryši sugebėjusį užmegzti asmenį, tiek bendruomenės narius, kuriems apie tai būdavo papasakojama.

Vyresnysis Lietuvos karaimų dvasininkas ir religinės bendruomenės pirmininkas Mykolas Firkovičius (1924–2000) nuoširdžiai džiaugėsi, kai vienos kelionės po Kaukazą metu gimtąja kalba susikalbėjo su tenyščiais karačijų vaikais, kai su garsiu karačijų filologu Chanafi Sujunčevu nustatė, jog abi tautos turi tokią pat lopšinę „Bir bar ėdi“ (Buvo tokia pasaka) ir kitų bendrumų, kai 1976 m. pas jį apsilankiusiam uzbekų rašytojui Ulmasui Umarbekovui karaimiškai papasakojo (ir buvo supastas) apie gimtosios kalbos svarbą. Tokių priklausymo tiurkų pasauliui „medžiagiškai apčiuopiamų“ paliudijimų būta nemažai. Nors jie buvo labiau privatūs, kiekvienam asmeniui ir bendruomenei suteikdavo svarbią ir stiprią emocinę satisfakciją.

Man asmeniškai pasisekė: baigusi Vilniaus universitetą išvažiavau mokytis uzbekų kalbos į Taškento universitetą ir taip pirmą kartą tiesiogiai susiliečiau su gyvu Orientu. Nuo tada verčiu į lietuvių kalbą grožinę uzbekų, kazachų, turkmėnų, azerų literatūrą, ir sąlytis su tiurkiškąja kultūra yra labai glaudus. Verčiant grožinės literatūros kūrinius, paprastai mezgasi ir asmeniniai ryšiai su autoriais, su oficialiomis ir visuomeninėmis to krašto institucijomis. Tad žinios apie Vidurinę Aziją tolydžio plėtėsi. Tačiau kalbant apie Lietuvos karaimų bendruomenę, tie buvę įvairūs plonyčiai ryšių siūleliai pamažu ėmė virsti rimtomis gijomis tik prasidėjus persitvarkymui, o ypač apčiuopiami tapo Lietuvai atkūrus nepriklausomybę.

AKTYVIAI VEIKIANTIS SUBJEKTAS

1989 m. liepą per patį pasiruošimo pirmajam oficialiam ir jau legaliam tarptautiniam karaimų susitikimui Trakuose įkarštį Mykolas Firkovičius gavo iš Čerkėsکو minėto karačijų kalbos tyrėjo kalbininko Ch. Sujunčevo sudarytą „Karačijų–balkarų–rusų

žodyną² su tokia autoriaus dedikacija: „Artimiausiam etnogenezės ir kalbos broliui didžiai gerbiamam Mykolui Firkovičiui nuo autoriaus su linkėjimais tikro atgaivinimo visko, kas karaimiška“. Šie žodžiai tiesiogiai atliepė tam, kas jau buvo pradėta daryti, o kartu su „atgaiviniu to, kas karaimiška“, plėtėsi ir įvairūs tarptautiniai ryšiai. Lietuvos karaimų bendruomenė iš pasyvaus tyrimų objekto pamažu virto aktyviai veikiančiu subjektu, ir jos nariai ėmė atstovauti savo kultūrai patys.

Jau Sąjūdžio pradžioje Trakuose padažnėjo svečių iš Turkijos ir kitų valstybių – žurnalistų bei mokslininkų, kuriems magėjo tiesiogiai susipažinti su karaimų bendruomene. Vienas pirmųjų (1988 m.) mus aplankė profesorius Tapani Harviainen, tuo metu Helsinkio universiteto Azijos ir Afrikos katedros dėstytojas, vėliau vedėjas. Jis jau anksčiau buvo mėginęs užmegzti ryšius su karaimais, bet buvusi Trakų muziejaus direktorė, kuriai buvo adresuotas pirmasis profesoriaus laiškas, savavališkai nusprendė, kad tokio ryšio nereikia, ir laiško niekam neparodė. Bet profesoriaus būta atkaklaus, ir pirmojo Sąjūdžio suvažiavimo metu, tarpininkaujant monsinjorui Václavui Aliuliui, jis susitiko su karaimų bendruomenės lyderiais. Ilgainiui karaimika tapo viena pagrindinių jo mokslinių tyrimų temų, ir nuo tada jis lankėsi Trakuose kasmet, savo tyrimų rezultatus pristatė daugelyje tarptautinių konferencijų ir rašė apie karaimus į Suomijos ir kitų valstybių leidinius³.

1993 m. į Vilnių pirmą kartą atvyko prof. Eva Csato-Johanson, kuri, išmokusi karaimų kalbą, tapo ne tik viena produktyviausių karaimų kalbos tyrėju⁴, bet ir iki šiol

² Карачаево-балкарско-русский словарь. Под ред. Э. Тенишева, Х. Суюнчева. Москва, 1989.

³ Harviainen T. Signs of New Life of Karaim Communities // *Ethnic Encounter and Culture Change. Papers from the Third Nordic Middle East Conference on Middle Eastern Studies*. Ed. by M. Sabour, K. S. Vikør. Bergen/London, 1997, p. 72–83; Huhtala L., Harviainen T. Maila Talvio, a Finnish Authoress Visits the Karaims in Trakai in 1894 // *Studia Orientalia*. 1997. No. 82, p. 99–109; Harviainen T. Naujo gyvenimo ženklai karaimų bendruomenėse // *Istorija XXXV*. 1997, p. 98–108; Hopeavuori K., Harviainen T., Nieminen K. Rannalla päärynäpuu. Liettuan karaiimien runoutta. Suomen itämainen seura. Helsinki, 1998; Harviainen T. The *Nedunya* Agreement Drawn up for the Parents of Abraham Firkovich in 1787 // *Mille anni sicut dies hesterna...* Studia in honorem Kalle Kasemaa. Tartu, 2003, p. 272–280; Harviainen T. Каирские *genizy* и другие источники Второго собрания Фирковича // *Восточный сборник. Российская национальная библиотека. Санкт-Петербург*, 2003. Т. 6, с. 70–76 ir kiti darbai.

⁴ Pavyzdžiui, Csato-Johanson E. On Word Order Differences between Turkish and Karaim // *Dilbilim Araştırmaları*. Ankara, 1994, s. 54–61; Csato-Johanson E. Über die finiten Verbformen des gesprochenen Nordwest-Karaimischen // *Turkologie heute – Tradition und Perspektive. Materialien der dritten Turkologenkonferenz*. Leipzig, 4–7 October 1994, S. 47–53; Csato-Johanson E. Some Typological Features of the Viewpoint Aspect and Tense System in Spoken North-Western Karaim // *Tense and Aspect in the Languages of Europe*. Ed. by Ö. Dahl. Berlin, 2000, p. 81–89; Csato-Johanson E. The Karaims: The Smallest Group of Turkic-Speaking People // *The Turkic Speaking World. 2000 Years of Art and Culture from Inner Asia to the Balkans*. Ed. by E. Çagatay. Munich, 2006, p. 384–403; Csato-Johanson E. Karaim Summer Language Schools in Trakai 2003–2010 // *Uluslararası Karay Çalışmaları Sempozyumu. International Symposium on the Karaite Studies*. Editörler M. Alpargu, Y. Öztürk, B. Çelik. Bilecik, 2011 ir kiti darbai.

tebėra aktyvi tarptautinės karaimų kalbos mokyklos Trakuose rėmėja, karaimų kalbos tyrimų propaguotoja. Tuo metu pirmą kartą Vilniuje kartu su totorių bendruomene surengė mokslinę konferenciją „Kipčiakų-tiurkų Orientas Lietuvoje. Istorija ir tyrimų perspektyva“. Tos konferencijos, skirtos garsaus orientalistų karaimo akademiko A. Zajončkovskio 90-osioms gimimo metinėms, medžiaga buvo išleista atskira knyga⁵.

1994 m. Suomijoje gyvenanti rašytoja ir vertėja Kirsti Siraste, kurios protėvių šaknys, anot jos pačios, esančios Trakuose ir Vilniuje, pasikvietė Kariną Firkavičiūtę ir mane į Baltijos valstybių tautinių mažumų kultūrai skirtą konferenciją „Balta-Palta“. Jos dalyviai iš pačių karaimų lūpų pirmą kartą išgirdo pasakojimą apie karaimų kalbą, jų kultūros istoriją, klausėsi jų muzikos. 1999 m. „Balta-Palta“ konferencijoje paskaitą apie karaimų kultūrą skaitė Lietuvos karaimų religinės bendruomenės pirmininkas ir vyresnysis dvasininkas Mykolas Firkovičius. 1995 m. jis atstovavo Lietuvos karaimams Briuselyje vykusiame seminare. 1996 m. muzikologė Karina Firkavičiūtė Szegedo mieste (Vengrija) vykusioje tiurkologų konferencijoje pasakojo apie karaimų muzikinį palikimą ir jį pademonstravo⁶. Vėliau, jau būdama Lietuvos karaimų kultūros bendrijos pirmininkė, ji skaitė pranešimus apie karaimų muziką ne viename tarptautiniame renginyje, spausdino straipsnius ne viename leidinyje⁷.

DĖMESYS LIETUVOS KARAIMAMS TURKIJOJE

Subyrėjus Sovietų Sąjungai, bendrauti su savo giminingomis tautomis bei valstybėmis pradėjo ir nepriklausomybę paskelbusios tiurkų valstybės Vidurinėje Azijoje (Kazachstanas, Uzbekija, Kirgizija, Turkmėnija), Kaukaze (Azerbaidžanas), Rusijos teritorijoje gyvenantys tiurkai – totoriai, kumykai, čiuvašai, karačijai, jakutai ir kiti. Intensyviai tuos ryšius ėmė skatinti Turkija, kurios mokslininkai visą sovietinį laikotarpį neturėjo galimybės tirti tiurkiškų tautų, gyvenusių buvusios Sovietų Sąjungos teritorijoje, kultūrų. Dabar ji, tarsi grąžindama skolą, ėmė aktyviai remti jų kultūrą, domėtis kultūrinio palikimo įvairove ir jį skelbti, investavo į vidurinių ir aukštųjų mokyklų veiklą, kvietėsi tų šalių jaunimą studijuoti Turkijoje. Turkijos mokslininkai ėmė aktyviai tirti giminingų tautų kalbas⁸. Atsirado klausimų, kuriuos imta spręsti ir aptarti kartu. Karaimai taip

⁵ Kipčiakų tiurkų orientas Lietuvoje. Istorija ir tyrimų perspektyva. Sud. T. Bairauskaitė, H. Kobeckaitė. Vilnius, 1994.

⁶ Firkavičiūtė K. The Songs and Chant of Karaims // 39th Permanent International Altaistic Conference in Szeged. Hungary, 1996.

⁷ Pavyzdžiui, Firkavičiūtė K. Muzyka w kulturze karaimskiej // Karaimi. Red. B. Machul-Telus. Warszawa, 2012, s. 73–91; Firkavičiūtė K. Lithuanian Karaims. A Multicultural Musical Minority // Ethnic Relations and Musical Folklore. Vilnius, 2002, p. 129–135; Firkavičiūtė K. Karaim Minority in Lithuania: Recent Research about Ancient Music // Manifold Identities: Studies on Music and Minorities. London, 2004, p. 262–271 ir kiti darbai.

⁸ Pavyzdžiui, Bozturk F. Türklerin Dili. Ankara, 2002, p. 563–578.

pat buvo kviečiami į įvairius tarptautinius renginius bei konferencijas ir vis aktyviau ėmė dalyvauti toje tiurkiškos kultūros erdvėje, kurioje, kaip minėta, anksčiau egzistavo netiesiogiai. Tai buvo tarsi paliudijimas, kad mes ne tik gyvi, bet ir turime ką pasakyti savo etninėms „giminėms“ apie savo kultūros paveldą, tautinio tapatumo ir kalbos ypatumus.

1992 m. Lietuvos karaimų vyresnysis dvasininkas ir religinės bendruomenės pirmininkas Mykolas Firkovičius ir bendruomenės atstovas Markas Lavrinovičius (1938–2011) dalyvavo Turkijos mokslininkų inicijuotame simpoziume Biškeke, kur buvo svarstomas bendros tiurkų kalbų abėcėlės sudarymas lotyniškų rašmenų pagrindu (Turkijoje lotyniškas raidynas vartojamas nuo 1928 m., o Sovietų Sąjungoje gyvenę tiurkai nuo 1940 m. vartojo kiriliką).

Kai 1997 m. buvau paskirta Lietuvos ambasadore Turkijoje ir kartu su vyru Mykolu Firkovičiumi atvažiavome į Ankarą, tiurkų ir ypač turkų kultūros erdvė mums tapo labai artima.

1999 m. Mykolas Firkovičius, aš ir Damyras Asanavičius (Lietuvos totorius) atstovavome Lietuvos tiurkams Denizli (Turkija) vykusiame septintajame tiurkų *kurultajuje*, kur man pirmą kartą tokiai didelei tiurkiškai auditorijai teko garbė pasakoti apie Lietuvoje 600 metų gyvenančias tiurkų tautas. 2006 m., jau baigusi misiją Turkijoje, atstovavau karaimams ir kalbėjau Baku vykusiame antrajame pasaulio azerų sąskrydyje⁹, tais pačiais metais Antalijoje – tiurkų intelektualų forumė. Beje, Baku buvau apdovanota neseniai ten įsteigtu garbės ženklų už tiurkų kultūros sklaidą.

1996 m. Turų kalbos instituto Ankaroje leidinyje „Türk Dünyası“ (Tiurkų pasaulis) lenkų tiurkologas prof. Henrikas Jankovskis (Henryk Jankowski), kuris prieš tai irgi buvo ne kartą lankęsis Vilniuje ir Trakuose, išspausdino išsamią recenziją apie Vilniuje M. Firkovičiaus išleistą karaimų kasdienių maldų rinkinį „Karay koltchalary“ (1993), Psalmių (David bijniñ machtav čozmachlary, 1994) vertimus į karaimų kalbą ir vadovėlį „Aš mokausi karaimiškai“¹⁰.

2000 m. Ankaroje Turų kalbos institutas drauge su Lietuvos Respublikos ir Lenkijos Respublikos ambasadomis surengė mokslinę konferenciją, skirtą akademiko A. Zajončkovskio 30-osioms mirties metinėms. Toje konferencijoje dalyvavo ir kalbėjo akademiko duktė Emilija Zajončkovska-Lopato (Emilja Zajączkowska-Lopatto), M. Firkovičius (pranešimas karaimų kalba) ir daug Turkijos bei Lenkijos mokslininkų, kurie skaitė pranešimus apie akademiko turkų osmanų ir karaimų kultūrų tyrinėjimus. Pranešimų tekstai tais pačiais metais buvo išspausdinti instituto žurnale „Türk dili“ (Turų

⁹ Halina Kobetskaytenin çıxışı // Dünya Azərbaycanlılarının II qurultayı. Çaşıoğlu. Bakı, 2006, p. 117–120.

¹⁰ Jankowski H. Yeni yayımlanan Karay dua kitapları // Türk Dünyası. Dil ve Edebiyat Dergisi. Ankara, 1996. S. 1, s. 262–271.

kalba)¹¹. 2000 m. Turkijos kalbos institutas jo tuometinio direktoriaus prof. Ahmeto Bidžano Erdžilasuno (Ahmet Bican Ercilasun) iniciatyva Ankaroje išleido M. Firkovičiaus spaudai parengtą Šventojo Rašto Patarlių knygos vertimą į karaimų kalbą. Patarlių knygos vertimas į karaimų kalbą buvo surašytas 1798 m. Lietuvoje Saločių miestelyje ir išsaugotas rankraščiais. Tai buvo pirmas tekstas karaimų kalba, atspausdintas Turkijoje¹². Tiurkologas prof. Timūras Kodžaoglu (Timur Kocaoglu), pasinaudojęs M. Firkovičiaus buvimu Ankaroje, drauge su juo ėmė rengti karaimų kalbos pasikalbėjimus, kurie vėliau transformavosi į platesnį tekstą ir išvydo dienos šviesą 2006 m. Vokietijoje kartu su karaimų kalbos gramatika anglų kalba knygoje „Karay. The Trakai Dialect“ (Karaimai. Trakų dialektas), išleistoje pasaulio kalbų serijoje¹³. M. Firkovičius, deja, šių knygų pasirodymo nebesulaukė.

Dirbant Turkijoje teko bendrauti ir su kitomis ten įvairiais istoriniais laikotarpiais atsidūrusiomis tiurkų bendruomenėmis, ypač su Krymo totoriais, kurie susibūrę į organizacijas įvairiuose Turkijos miestuose ir kurių kelias į Turkiją yra toks pat kaip ir Stambule gyvenančių Krymo karaimų (pirmoji banga po Krymo prijungimo prie Rusijos XVIII a., antroji – po 1917 m.). 1989 m. viešėdama JAV susipažinau su Krymo totoriumi Hakanu Kirimli. Nuo tada jis mums siuntė į Vilnių žurnalą Krymo totorių kalba „Emel“ (Viltis), ir mes galėjome susipažinti su Krymo totorių problemomis. Nuo 1997 m., kai jis tapo Bilkento universiteto Ankaroje profesoriumi, mes jau bendravome Turkijoje. Susipažinome su H. Kirimli tėvu ir su Ankaros totorių bendruomene, kuriai šis pirmininkavo. Stambule taip pat teko susipažinti su totorių bibliofilu, kuris savo kolekcijoje turėjo Turkijoje išleistų profesorius Serajos Šapšalo knygų.

2010 m. pavasarį du Turkijos universitetai – Biledžiko (Bilecik) ir Sakarijos – surengė karaimų kultūrai aptarti skirtą tarptautinę konferenciją, kurioje Lietuvos karaimams atstovavo ir joje karaimų kalba skaitė pranešimą to meto Lietuvos karaimų bendruomenės vyriausiasis dvasininkas Markas Lavrinovičius¹⁴.

¹¹ Korkmaz Z. Ölümünün 30 yılinda değerli bir türkoloğu anma toplantısı dolayısıyla // Türk Dili. Dil ve Edebiyat Dergisi. Ankara, 2000. S. 1, s. 557–563; Eren H. Ananiasz Zajaczkowski ve kipçakça sözlükler alanındaki çalışmaları // Türk Dili. Dil ve Edebiyat Dergisi. Ankara, 2000. S. 1, s. 564–573; Majda T. Prof. dr. Ananiasz Zajaczkowski'nin karaim ve osmanlı araştırmaları // Türk Dili. Dil ve Edebiyat Dergisi. Ankara, 2000. S. 1, s. 574–580; Sertkaya O. F. Prof. Dr. Ananiasz Zajaczkowski ve KUTB'UN HUSREV Ü ŞİRİN adlı yayını // Türk Dili. Dil ve Edebiyat Dergisi. Ankara, 2000. S. 1, s. 581–588; Zajaczkowska-Lopato E. Babamın insanı // Türk Dili. Dil ve Edebiyat Dergisi. Ankara, 2000. S. 1, s. 589–592; Kobeckaitė H. Ön söz // Türk Dili. Dil ve Edebiyat Dergisi. Ankara, 2000. S. 1, s. 556.

¹² Šelomonun mašallary. Süleymanin meselleri. Patarlių knyga. Sud. M. Firkovičius. Ankara, 2000.

¹³ Kocaoglu T. (in collaboration with Mykolas Firkovičius (1924–2000)). Karay. The Trakai Dialect. München, 2006.

¹⁴ Uluslararası Karay Çalışmaları Sempozyumu. International Symposium on the Karaite Studies. Editörler M. Alpargu, Y. Öztürk, B. Çelik. Bilecik, 2011.

„KARAIMŲ KALBA – GYVAS GINTARO INKLIUZAS“

Tais pačiais 2010 m. man teko dalyvauti Pasaulio tiurkų forume, kurį buvo surengęs Turkijos Azijos strateginių tyrimų centras Stambule. Į jį buvo kviešti visų tiurkų valstybių, tautų ir tiurkiškų diasporų (pvz., turkai, gyvenantys Suomijoje, Vokietijoje, Prancūzijoje, JAV; azerai, gyvenantys Irane, Estijoje, JAV ir pan.) atstovai, svarstę labai įvairiapusiško bendradarbiavimo galimybes.

Daugeliui forumo dalyvių karaimų vardas nebuvo gerai žinomas (mat, jame dalyvavo ne vien tiurkologai), todėl susilaukiau įvairių kraštų žurnalistų dėmesio. Išklauses mano pasisakymą turkų kalba, buvęs Kazachstano parlamento narys astronautas prof. dr. Toktar Aubakirov pažymėjo, kad pateikti karaimų veiklos pavyzdžiai akivaizdžiai rodo, jog visos tiurkų tautos, nesvarbu, koks jų gausumas, gali daug pasiekti ir yra svarbios bendroje šeimoje, o jų nariai kaip lojalūs tų valstybių, kuriose gyvena, piliečiai vaisingai gali dirbti įvairiose srityse ir net atstovauti savo valstybėms¹⁵. Forumo dalyvių pasisakymai buvo atspausdinti atskiroje knygoje, ir jos redaktoriai pavadino mano pasisakymą „Karaimų kalba – gyvas gintaro inkliuzas“. Jie rėmėsi mano pasakytais žodžiais:

„Man didelė garbė atstovauti čia vienai iš mažiausių tiurkų tautų – karaimams. Nuo seniausių laikų mes priklausome tiurkų pasauliui kaip kipčiakų palikuonys. Kai mes drauge su a. a. Mykolu Firkovičiumi 1997 m. Ankaroje atvykome aplankyti Turkų kalbos instituto direktoriaus, jis, pasiklausęs mūsų šnekos, nusteбęs pasakė: „Jūs kalbate kaip turkai vienuoliktame amžiuje“. Panašiai kadaise yra pasakęs ir garsus lenkų tiurkologas prof. Tadeušas Kovalskis (Tadeusz Kowalski, 1889–1948): „Per amžius išsaugota karaimų kalba – tai tarsi mažas inkliuzas gintare“.

„Nors šis palyginimas labai gražus, mes nesame sustingę inkliuzai. Mes esame gyvi ir su pasididžiavimu konstatuojame, kad, būdami labai negausūs ir visada gyvendami tarp ne tiurkiškų tautų, sutardami su jomis, būdami lojalūs valstybėms, kurių teritorijoje gyvenome, sugebėjome per ilgus amžius išsaugoti savo kalbą, tautinę tapatybę, tradicijas ir papročius, suvokimą, kad esame drauge ir tiurkų pasaulio nariai“¹⁶.

2012 m. vasarą Trakuose vykusią dešimtąją tarptautinę karaimų kalbos mokyklą, kurią kasmet rengia Lietuvos karaimų kultūros bendrija, pirmą kartą parėmė Turkijos vyriausybės Direktoratas užsienio turkams ir giminingoms tautoms remti. Tai dar vienas puikus karaimų buvimo tiurkų kultūros erdvėje pavyzdys. Mokyklos atidaryme dalyvavo Turkijos Respublikos ambasadorius Lietuvoje J. E. Akinas Algas ir Alanijos miesto meras Hasanas Sipahioğlu.

Su Trakų miestu besigiminiuojančio Turkijos miesto Alanijos festivalyje prieš keiserius metus dalyvavo ir karaimų jaunimo šokių ansamblis „Sanduhaç“, vadovaujamas

¹⁵ Dūnya Türk Forumu. World Turkic Forum. Editörler A. İşina. İstanbul, 2012, s. 118.

¹⁶ Ten pat, s. 65–67.

Jelenos Špakovskajos, o garbingi Turkijos svečiai tiek oficialių, tiek neoficialių vizitų metu aplanko Trakus, susitinka su Trakų karaimų bendruomene. 1930 m. Trakus ap-
lankęs Turkijos parlamento narys, „Touring Club“ prezidentas Rešidas Saffet Bey, pasi-
klauses karaimų kalbos ir žiūrėdamas į pririštas prie kranto valteles, pavadintas „Giu-
verčin“ ir „Batmast“, pasakė, kad jaučiasi čia tarsi prie Aukšinio Rago krantų Stambule.

Karaimų buvimas tiurkų kultūros erdvėje, sustiprėjęs pastaraisiais metais, turi ne-
kvestionuojamą ir realų pagrindą. Tai įrodo ir karaimų kalbos įtraukimas į akademinį
studijų sąrašą. Šį projektą 2010 m. inicijavo Uppsalos universiteto profesorė Eva Csato-
Johanson, dėstanti tame universitete turkų kalbą. 2012 m. Trakuose susirinkę aštuo-
nių universitetų (Uppsalos, Vilniaus, Kijevo, Vroclavo, Helsinkio, Baškento, Mainco,
Hamburgo) atstovai aptarė projekto eigą. Kartu su Lietuvos karaimų kultūros bendrijos
pirmininke doc. dr. Karina Firkavičiūtė prof. Eva Csato-Johanson parengė elektroninį
akademinį karaimų kalbos pamokų variantą ir virtualioje erdvėje skaitė šias paskai-
tas. Jų galėjo klausytis visi norintieji. Pasitarime dalyvavę mokslininkai pranešė, kad
Vilniaus, Vroclavo ir Uppsalos universitetuose karaimų kalbos kursas jau įtrauktas į
magistrantūros programą. Jo klausosi ne tik studentai tiurkologai, bet ir kitų kalbų spe-
cialistai lingvistai, filologai, istorikai, etnografai.

Akivaizdu, kad karaimų kalbos gali būti mokoma ir ji įrašoma į dėstomų dalykų ka-
talogą tuose pasaulio universitetuose, kuriuose veikia atitinkami orientalistikos ar tiur-
kologijos padaliniai. Tad pasitarimo dalyviai svarstė, kuriose aukštosiose mokyklose tai
dar galima būtų padaryti ir kaip suvienyti akademines jėgas, esančias įvairiose šalyse.
Prof. Larsas Johanssonas sakė matęs tokią galimybę Mainco universitete, nes ten nuo
1970 m. yra bendrosios tiurkologijos katedra. Prof. Tapani Harviainenas pasiūlė įrašyti
karaimų kalbos studijas į pasirenkamųjų dalykų katalogą Helsinkio universitete, kur
studijuojamos altajų kalbos, kurių šeimai priklauso ir karaimų kalba. Doktorantams
lingvistams, kalbos istorijos ar lyginamosios kalbotyros specialistams bendros žinios
apie karaimų kalbą, jos gramatiką, teorinės žinios apie kontaktinę lingvistiką, karaimų
kalbos pagrindų mokėjimas yra naudingi. Vilniaus universiteto Orientalistikos centro
direktoriaus pavaduotojas dr. Valdas Jaskūnas pažymėjo, kad praėjusiais metais tarp
Vilniaus universiteto siūlomo karaimų kalbos kurso klausytojų buvo nemažai ir ne stu-
dentų. Pasitarimo dalyviai taip pat aptarė galimybę įvesti karaimų kalbos mokymus
Kijevo bei Simferopolio universitetuose¹⁷.

Šis akademinio karaimų kalbos mokymo projektas yra svarbus ne tik dėl galimy-
bių išplėsti karaimų kalbos studijas, bet ir dėl numatomo akademinio institucijų ryšio
su bendruomenėmis. Mokantis kalbos svarbu ne tik teoriškai išmanyti jos gramatiką,
bet ir girdėti gyvąją kalbą, kuri vienais atvejais gali būti turtingesnė nei gramatikos

¹⁷ Kobeckaitė H. Akademinės karaimų kalbos studijos // Trakų žemė. 2012. Nr. 33, p. 5.

taisyklės, kitais (ypač dėl susiklosčiusių karaimų kalbos funkcionavimo svetimų kalbų aplinkoje sąlygų) – skurdesnė. Tad svarbu panaudoti žmonių, mokančių karaimiškai, žinias¹⁸.

Labai svarbu taip pat ir tai, kad „teoretikai“ stengtųsi susipažinti su gyva karaimų kalba, kuri skamba Karaimų gatvėje Trakuose – Trakai yra vienintelė vieta pasaulyje, kur karaimų kalba dar vartojama. Pavyzdžiu tokioms studijoms gali būti jau minėtas lenkų tiurkologas profesorius T. Kovalskis, kuris 1925–1928 m., studijuodamas karaimų kalbą, praleido Trakuose su karaimais kelias vasaras ir tik tada parašė apie ją knygą, nepraradusią savo vertės iki šiol¹⁹. Deja, šiandien turime ir tokių „gudruolių“, kurie moko karaimų kalbos ar rašo apie ją studijas, niekada jos negirdėję. Jų išprotautos gramatinės formos ar kategoriški teiginiai toli gražu ne visada atitinka realybę.

Tad glaudesnis akademinės visuomenės ir karaimų bendruomenės ryšys užtikrintų, kad bendradarbiavimas būtų vaisingas, o neiškraipyta karaimų kalba užimtų deramą vietą tarp kitų giminingų tiurkų kalbų.

¹⁸ Šį dalyką pažymėjo ir Krokuvos Jogailos universiteto dr. Mykolas Nemetas. *Nemeth M. Przeszłość, teraźniejszość i przyszłość karaimskiej działalności kulturalnojęzykowej // Karaimi*. Red. B. Machul-Telus. Warszawa, 2012, s. 53–72.

¹⁹ *Kowalski T. Die Karaimische Texte im Dialekt von Troki*. Kraków, 1929.